

Zərifə Əliyeva - 100

Nurlu şəxsiyyət

Dünya oftalmologiya elminə böyük töhfələr vermiş akademik Zərifə xanım Əliyevanın zəngin elmi irsi, tibbin müxtəlif sahələri üzrə apardığı tədqiqatlar, qazandığı nailiyyətlər, yaratdığı fundamental əsərlər Azərbaycan tibb elminin parlaq səhifələrini təşkil edir. Görkəmli alimin keçdiyi şərəfli ömür yolu hər bir Azərbaycan vətəndaşı, hər bir alim və həkim üçün həyat və mənaəviyyət dərsi, kamillik və müdriklik məktəbidir. Bu il aprelin 28-də akademik Zərifə xanım Əliyevanın anadan olmasının 100-cü ildönümüdür. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev bu əlamətdar tarixlə bağlı ötən il noyabrın 3-də "Akademik Zərifə Əliyevanın 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi haqqında" sərəncam imzalayıb.

Sərəncamda akademik zəngin mənəvi irsinə layiqli qiymət verilib. Alimin oftalmologiyanın aktual məsələlərinə dair uzunmüddətli araşdırmalarının uğurlu nəticəsi olan sanballı əsərlərinə, elmi təşəbbüslərinə, pedaqoji fəaliyyətinə, respublikamızda yüksəkixtisaslı kadrların hazırlanmasında xidmətlərinə xüsusi diqqət yönəlib.

Zərifə Əliyevanın fəaliyyəti geniş və zəngindir. Xeyrixahlığına, yüksək intellektinə, diqqət və qayğına görə hamının hörmət və məhəbbətini qazanmış bu insan ilk növbədə əsl ziyalı, işıqlı, nurlu şəxsiyyət idi. Sözüün həqiqi mənasında bu böyük ziyalın insanlara bəxş etdiyi nur mənəvi paklıqdan, intellektinin kamilliyindən, şəxsiyyət ucalığından və bütövlüyündən qidalanmışdır.

100 illik ömür tarixi

Aradan ötən bu 100 il mənəvi həyat yolu, peşə fəaliyyəti və elmi yaradıcılığı ilə mənaəviyyət, kamillik, müdriklik ömrünə çevrilmiş nurlu bir şəxsiyyətin ömür tarixidir. Belə şəxsiyyətlərimizin xatirəsini yaşatmaq, onların ömür salnaməsini yeni nəsillərə tanıtmaq çox əhəmiyyətlidir. Çünki belə insanlar nəsillərə örnəkdir. Onların da bu insanlardan öyrənməyi çox dəyərlər var. Hər bir insanın dünyaya gəldiyi zaman məkan, böyüdüyi ailə mühiti onun gələcəyində mühüm rol oynayır. Zərifə xanım Əliyeva da bu baxımdan istisna deyil.

Böyük alim 1923-cü il aprelin 28-də Naxçıvan Muxtar Respublikasının Şərur rayonunun Şahtaxtı kəndində, zamanəsinin görkəmli ictimai-siyasi, dövlət xadimlərindən olan Əziz Əliyevin ailəsində dünyaya göz açmışdı. Bu ailədəki səmimiyyət, dəyərlərə yüksək ehtiram belə bir mühitdə böyüyən övladlar üçün böyük bir məktəb idi. Onlar vətəndaşlıq ruhunun daşıyıcısı olan atalarının, Azərbaycan qadını adının bütün gözəl cəhətlərini şəxsiyyətində cəmləşdirmiş anaları Leyla xanımın tərbiyəsini alırdılar.

Əziz Əliyevin evi həm də mənaəviyyət məbədi idi. Onun dostluq etdiyi böyük şəxsiyyətlər, zamanəsinin görkəmli elm, mədəniyyət, incəsənət xadimləri tez-tez bu evdə qonaq olar, dövrün mədəni inkişaf proseslərini müəyyən edən müzakirələr aparar, ali ziyalıları dəyərlərini paylaşar, bu sağlam düşüncə mühitindən Əziz Əliyevin ailə ocağında böyüyən uşaqların da hafizələrinə işıq düşürdü.

Göz həkimi

Zərifə xanım orta məktəbin sonuncu siniflərində oxuyarkən artıq həkimliyi seçmişdi. İkinci Dünya müharibəsinin ən qaynar vaxtları idi. Bakıdakı bir çox binanı hospitala çevirmişdilər. Bu hospitalarda cəbhə bölgəsindən gətirilmiş yaralıları müalicə olunurdu. Zərifə Əliyeva dər-

dən sonra digər məktəb yoldaşları ilə evlərinin yaxınlığındakı hospitala gedər, tibbi heyətə kömək göstərməyə çalışır, yaralı hərbiçilərin adından ailələrinə məktublar yazırdı.

O dövrdən düşüncələrində həkimlik haqqında aydın münasibət formalaşmış, insanların həyatını xilas edən bu sənət gənc qız üçün dünyanın ən müqəddəs peşəsinə çevrilmişdi. Zərifə xanım 1942-ci ildə orta məktəbi müvəffəqiyyətlə tamamlayıb Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun Müalicə-profilaktika fakültəsinin tələbəsi oldu. Fitri istedadı, dərin zəkası, geniş dünyagörüşü, yüksək mədəni səviyyəsi ilə əlaqəli təhsilin ilk illərindən institutun nümunəvi tələbələrindən biri kimi tanındı. Onun maraqlı dairesi təbabət elminin həddlərini aşdı. Tibb elmi qədər ədəbiyyata, fəlsəfəyə, musiqiyə və başqa sahələrə də sevgisi böyük idi. Bu maraqlı Əziz Əliyevin ailə mühitindən gəlirdi.

İnstitutda ixtisas seçimi zamanı Zərifə Əliyeva göz həkimliyini seçdi. Bu da o dövrdə traxoma xəstəliyinin bütün dünyada və Azərbaycanda tüğyan etməsindən irəli gəlirdi. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının ötən əsrin 40-cı illərinin sonlarına dair hesabatına görə, həmin dövrdə bütün dünyada 400 milyona qədər insan traxoma xəstəliyinə tutulmuşdu və effektiv müalicə üsulları olmadığından onlardan 80 milyon dünya işığına həsrət qalmışdı. Azərbaycanın çoxlu sayda göl və bataqlıqlar olan bölgələrində, o cümlədən aran zonalarında bu xəstəlik daha geniş yayılmışdı. Tibb elmi bu xəstəliklə mübarizə üçün bütün gücünü səfərbərliyə alır, traxomaya qarşı effektiv vasitələrin tapılması məqsədilə tədqiqatlar genişləndirdi. Zərifə Əliyeva da insanlara maksimum faydalı olmağa çalışırdı. Ona görə də özünü oftalmologiya sahəsində sınağa qərar vermişdi.

Onun elmi araşdırmalarının mövzusunun həyat özü diktdə edirdi

Zərifə xanım 1947-ci ildə Azərbaycan Tibb Universitetini müvəffəqiyyətlə başa vurandan sonra müvafiq ixtisas üzrə bilik və bacarıqlarını təkmilləşdirmək üçün həmin illərdə bu istiqamətdə elmi araşdırmaların mərkəzləşdiyi Moskvaya yollandı. Moskvadakı Mərkəzi Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda oftalmologiya üzrə ixtisaslaşdırma kursu keçdi. Burada ikiillik kurs onun həkimlik və alimlik taleyində çox böyük rol oynadı. 1949-cu ildə ixtisasartırma kursunu uğurla başa vurub, peşəkar imkanlarını təkmilləşdirib Azərbaycana qayıtdı. 1949-cu ildən Azərbaycan Elmi Tədqiqat Göz Xəstəlikləri İnstitutunda elmi işçi kimi fəaliyyətə başladı. 1950-ci ildə aspiranturaya daxil olaraq praktik həkim fəaliyyəti ilə yanaşı, elmi axtarışlara da başladı. O, müxtəlif

göz xəstəliklərinin müalicə və profilaktika tədbirlərinin işlənilməsi ilə məşğul olur, traxoma xəstəliyinin müalicəsinə isə xüsusi diqqət ayırırdı.

Gənc alim həkim həmkarları ilə birgə traxomanın geniş yayıldığı bölgələrə gedir, xəstələrin müalicəsi ilə məşğul olur, bu xəstəlikdən qorunmaq üçün əhali arasında maarifləndirmə işləri aparırdı. Tədqiqatçı traxoma ilə effektiv mübarizə üçün kompleks tədbirlər planı da hazırlamışdı. Bu plan xəstəliyin diaqnostikası, müalicəsi və profilaktika üsullarının tətbiqini əhatə edirdi. Gənc alim elmi tədqiqatlarını davam etdirir, traxoma bəlasını aradan qaldırmaq üçün təsiri hollər axtarırdı. Zərifə Əliyeva traxomanın müalicəsində o illərin ən güclü antibiotiklərindən sayılan "Sintomisinin"dən istifadə etməklə mühüm bir yeniliyə imza atır, bununla minlərlə insanın gözü üçün nuru qoruyurdu. O, elmi tədqiqatları 1959-cu ildə "Traxomanın digər terapiya üsulları ilə birlikdə sintomisinlə müalicəsi" mövzusunda namizədlik dissertasiyasında ümumiləşdirib uğurla müdafiə edir. Bu elmi nailiyyətinə görə tibb elmləri namizədi alimlik dərəcəsinə layiq görülür. Beləliklə, Zərifə xanımın təklif etdiyi müalicə metodunun bütün ölkə ərazisində geniş tətbiqinə başlanılır. Tibb elminin ondan sonrakı illərdə bu xəstəliyi, demək olar ki, tam məğlub edə bilməsində Zərifə Əliyevanın böyük xidmətləri var.

İnsanlara işıq verən böyük alim

1960-1967-ci illərdə Zərifə Əliyeva Elmi-Tədqiqat Oftalmologiya İnstitutunda böyük elmi işçi vəzifəsində çalışır, cərrahiyyə əməliyyatları aparır, xəstələrin müalicə və müayinəsi ilə məşğul olurdu. Eyni zamanda elmi fəaliyyətini də davam etdirir, göz xəstəlikləri sırasında xüsusi yer tutan qlaukoma xəstəliyinə qarşı effektiv hollər üzərində çalışır, tapıntılarını elmi nəşrlərdə dərc etdirirdi. Zərifə xanımın əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biri də müxtəlif tibb müəssisələrindən təkmilləşdirmə kurslarına cəlb olunmuş dilyəyici həkimlərlə pedaqoji işin aparılması idi. O, kursların fəaliyyətində yaxından iştirak edir, öz bilik və bacarıqlarını gənc həmkarlarına ötürürdü.

Zərifə xanımın 1967-ci ildən sonrakı fəaliyyəti daha çox Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun göz xəstəlikləri kafedrası ilə bağlıdır. Həmin il o, bu kafedranın dosenti oldu. Sonrakı dövrlərdə isə professor kafedra müdiri vəzifəsində çalışdı. 1968-ci ildən görmə orqanının patologiyası məsələləri ilə məşğul olmağa başladı. Bu mövzu o dövrdə çox az tədqiq olunmuşdu. Ümumiyyətlə, Zərifə xanımın elmi araşdırmalarına diqqət yönəldikdə onun az araşdırılmış sahələrə daha çox maraqlı göstərdiyini, bu sahələrdə Zərifə Əliyevanın elmi ardıcılıqlarına yol açdığını görürük. Onun məşğul olduğu elmi problemləri yerində tədqiq etməsi, yalnız nəzəri məlumatlarla kifayətlənmədən bilavasitə yerlərdən özünün faktları toplaması, təcrübələr aparması, real fakt materialları üzərində çalışması bu görkəmli alimin fəaliyyətinin diqqətəçəkən məqamlarındandır. Bu da Zərifə xanımın alim kimi fədakarlığından, elmi tədqiqatlara məsuliyyətlə yanaşmasından, insanlara real fayda vermək istəyindən irəli gəlirdi.

O, elmi tədqiqat prosesində ölkənin əsas sənaye şöhrətləri Bakı və Sumqayıtın bir sıra müəssisələrinə gedir, burada çalışan əməkdaşların gözlərini müalicə edir, laboratoriya şəraitində elmi təcrübələr aparırdı. Zərifə xanım genişmiqyaslı klinik və təcrübə tədqiqatları nəticəsində zərərli maddələrin görmə orqanına təsirinin əsas qanunauyğunluğunu aşkara çıxarmış, beləliklə, gələcəkdə on minlərlə insanın peşəsi ilə bağlı göz xəstəliklərinə tutulması riskinin qarşısını ala bilən hollər təqdim etmişdi. "Azərbaycanın bir sıra kimya müəssisələri işçilərinin görmə orqanının vəziyyəti" adlı doktorluq dissertasiyasını o, 1976-cı ildə H.Helmqolts adına Moskva Elmi-Tədqiqat Göz Xəstəlikləri İnstitutunda uğurla müdafiə edərək tibb elmləri doktoru elmi dərəcəsi almışdır. Bu doktorluq dissertasiyası öz dövrünə görə və sonrakı zamanlarda da həmin mövzuda fundamental tədqiqat işlərindəndir.

"Yüksək etimad"

Zərifə xanım bacarıqlı elm təşkilatçısı kimi də nümunə yaradırdı. 1977-ci ildə Bakıda Ümumittifaq Oftalmoloqlar Cəmiyyəti İdarə

Heyətinin plenumu məhz Zərifə xanım Əliyevanın təklifi və təşkilatçılığı ilə keçirilmişdi. Plenum uğurla baş tutmuş, Azərbaycanın evsahibliyi etdiyi tədbir ümumən ittifaq misqyasında müsbət mənada böyük əks-səda yaratmışdı. 1979-cu ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Fiziologiya İnstitutunda milli oftalmologiya məktəbimizin ilk tədqiqat mərkəzi kimi göz xəstəlikləri ilə bağlı xüsusi laboratoriyanın yaradılması, Bakı Məişət Kondisionerləri Zavodunda bu laboratoriyanın tədqiqat bazasının formalaşdırılması da Zərifə xanımın həmin plenumda irəli sürdüyü təklif əsasında mümkün olmuşdu. Bu laboratoriyada həm elmi tədqiqat işləri aparılır, həm də göz xəstəliklərinin müalicəsi ilə məşğul olurdular. Akademikin kəşf etdiyi görmə aparatı da göz xəstəliklərinin kompleks diaqnostikası və erkən cərrahi müalicə üsullarının tətbiqinə geniş imkanlar yaradırdı. Onun "Terapevtik oftalmologiya", "İridodiyagnostikanın əsasları" kimi nadir elmi əsərləri, müəllifi olduğu 12 monoqrafiyası, hazırladığı dərslər və dərslər vəsaitləri, 150-yə yaxın elmi işi, 1 ixtira və 12 səmərələşdirici təklifi dünya tibb elminə sanballı töhfələrdi.

Zərifə xanım Əliyeva elmi xidmətlərinə və pedaqoji kadrların hazırlanmasında fəaliyyətinə görə 1980-ci ildə Əməkdar elm xadimi fəxri adını almış, 1981-ci ildə alimin "Şin istehsalında gözün peşə patologiyası" monoqrafiyası oftalmologiya sahəsində ən yüksək mükafata - SSRİ Tibb Elmləri Akademiyası tərəfindən akademik M.L.Averbaş adına mükafata layiq görülmüşdü. 1983-cü ildə görkəmli alim tibb elmindəki böyük xidmətlərinə, çoxillik elmi-tədqiqat işlərinə görə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü seçilmişdir.

Könül verdiyi həkimlik peşəsinə hər zaman müqəddəs dəyər kimi yanaşan Zərifə xanımın fəaliyyətinin mühüm bir istiqaməti də məhz həkimlik etikasına bağlı idi. Alimin qələmə aldığı "Yüksək etimad" kitabı bütün dövrlərdə əsl həkim kimi yetişmək istəyən, insanların inamını qazanmağa can atan, sənətini, "Hipokrat andı"na uca tutan hər bir həkimin oxuması və oxuyub ömöl etməli olduğu kitabdır.

Sülh uğrunda

Akademik Zərifə Əliyeva Ümumittifaq Oftalmoloqlar Cəmiyyəti Rəyasət Heyətinin, Azərbaycan Oftalmologiya Cəmiyyəti İdarə Heyətinin, Məkvədə nəşr olunan "Vestnik oftalmoloqa" jurnalının redaksiya heyətinin, Sovet Sülhü Müdafiə Komitəsinin üzvü idi. Zərifə xanım sülhün insanın missiyası sayır və deyirdi: "Elo şeylər var ki, biz onları tarixin soyuq məhkəməsinə saxlaya bilmərik, onlar haqqında indi danışıqlar və qiymət verməliyik. Sülh uğrunda mübarizə bizim missiyamız, borcumuzdur. Bu həm də bütün elm və mədəniyyət xadimlərinin və ilk növbədə ziyalıların işidir. Çünki Yer üzündə sülhü qorumaq insanların fəravan həyatını, tələbatını təmin etmək və onların xoşbəxt olmaq hüququnu qorumaq deməkdir. Eyni zamanda tərəkətlərə və xeyrixahlığa xidmət etməkdən böyük xoşbəxtlik yoxdur".

Zərifə xanım Əliyeva bütün bu elmi-ictimai fəaliyyətləri ilə yanaşı, həm də vəfətli ömrünün yoldaşı, xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin ən yaxın silahdaşı, Vətən üçün layiqli övladlar böyütmüş ləyaqətli Ana idi. Bu gün müstəqil dövlətimizi tarixinin ən qüdrətli mərhələsinə yüksəltmiş Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Vətənə sevgisi həm də Zərifə xanımdan gəlir.

"...Zərifə xanım yüksək davranış meyarlarına malik idi. İnsanlara münasibətdə səmimiyyət, xeyrixahlıq, eyni zamanda yüksək mədəniyyət, alicənablıq - bütün bu gözəl amillər onda birləşmişdi. Zərifə xanım əsl ziyalı idi, Azərbaycan xanımına xas olan bütün müsbət keyfiyyətləri özündə birləşdirmişdi, onları təcəssüm etdirirdi.

"...Mən çox xoşbəxtəm ki, Zərifə xanım kimi anam olmuşdur" - bu, dövlət rəhbərimizin onu böyüdüb boya-başa çatdırmış Ana haqqında fikirləridir. Bu il ömrün tarixinin 100-cü zirvəsinə ucalan Zərifə xanım Əliyevanın arzularını, amalları Azərbaycan Prezidentininin Vətən üçün gördüyü işlərdə yaşayır, Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın yerinə yetirdiyi nəcib missiyada davam edir. Azərbaycan adına bəşəriyyətə verilən hər töhfə bizə Zərifə xanımın gülümsən cöhrəsini xatırladır.

*İradə ƏLİYEVA,
"Azərbaycan"*